

Molnár Miklós

SZÖGLETES TISZTELETKÖRÖK

A-dúr mondat Liszt Ferencről

Allegro ma non troppo

„Nem értek hozzá, de ez a Liszt – úgy érzem – nem tudott úrrá lenni a muzsikán. Nagy, erős egyéniség volt, fellengző és romantikus, de nemigen tudott kiszabadulni a hangversenytermek és a zongoraszalonok világából, ahol egy európai kozmopolita habarékot uzováltak, mint a művelt körök muzsikáját. Liszt – úgy sejtem – megpróbálta, hogy magyar muzsikát írjon, ez a muzsika azonban zavaros és felületes. Belső indítéka talán az volt, hogy ne német, ne olasz, ne francia legyen ez a muzsika, ez valamennyire sikerült is neki, de az, hogy magyar legyen ez a muzsika, s ne csupán »magyaros«, az már nem sikerült neki. Nem a szándékán múlt. Nem tudta, miről van szó.”

(Veres Péter: OLVASÓNAPLÓ)

Ha temérdek ösztönzésnek engedő, termékeny és merész, viharos és pojácás, játékban, kalandban, vérben, aranyban, asszonyokban, pokoljáró istenkeresésben, jövőbe lőtt nyilakban (a kor nyárspolgári közönségének tett engedményei, túltengő szónoki páto-sza, gyakori „fülbemászásai” ellenére is) káprázatosan gazdag („a zene továbbfejlődése szempontjából sokkal nagyobb lángelmét ismertem meg benne Wagnernél vagy Straussnál”, írta Bartók Béla), egyetemes rangú és jelentésű, Európát szellemi hazaként belakó, áldozatos és adakozó életének végén a „mindig hű rokon”, aki egész életében, „míg arany és taps váltakozva csengett”, őszintén és állhatatosan vallotta, hogy magyar, jóllehet nyelvünket nem tanulta meg, népünk dalait, a magyar paraszzenét nem ismerte, félreértette, talán le is becsülte („azok a magyar népdalok és dallamok, amelyek falun találhatóak és a fent említett hangszereken – furulya, kürt, tárogató, síp, duda – hallhatók, túllontúl egyszerűek és tökéletlenek, semhogy valami teljesen meglepőnek a benyomását keltsék, ezért nem tarthatnak számot arra, hogy világszerte tetszést arassanak, még kevésbé arra, hogy egyenrangúnak tekintsük őket elismerten nagybecsű más lírai zeneművekkel; viszont a cigányok előadta hangszeres zene versenyre kelhet bármilyen más zeneművészettel” – írta DES BOHÉMIENS ET DE LEUR MUSIQUE EN HONGRIE [A CIGÁNYOK ÉS ZENÉJÜK MAGYARORSZÁGON] című könyvében), a cigányzenét eredeti magyar zenének véltől fatális (noha elkerülhetetlen) félreértéseit azonban széles körben terjesztette, maga is hozzájárulva ekképp a magyarokkal kapcsolatos nyugat-európai tévképzetek meggyökeresedéséhez – jelesül, hogy Hunnia a cigányok, a puszták, a farkasemberek és a keleti Napkirályként pompázó Esterházyak országa (a Grimm fivérek jegyezték le azt a középkori német mondát, mely szerint a magyarok szörnyetegek, egy varázsló meg egy nőstény farkas nászából születtek – „legalábbis bőszen terjesztik ezt a hiedelmet, hogy minél jobban féljenek tőlük”); ha tehát a páratlanul jószívű és segítségre kész, minden tekintetben grand seigneur „Monsieur Litz”, minden idők legbökezübb muzsikus, a romantikus XIX. század üstökös virtuóza, aki hatások, ötletek, lelemények és

sugallatok miriádijából alkotta meg a maga káprázatos mozaikszőttesét, abban a reményben hunyta le a szemét 1886. július 31-én, hogy a kor szinte valamennyi nagyságával (főként franciául) folytatott óriási levelezését, valamint (részint élettársaival: D'Agoult grófnéval, később pedig Sayn-Wittgenstein hercegnével közösen írott) ragyogó esszéit, zenei tárgyú tanulmányait honfitársai majdan magyarul is olvashatják (netán nemzeti karmájukból kibontakozva, kollektív vállalkozásként nyelvet cserélve, eredetiben fogják silabizálgatni), akkor igencsak csalatkoznia kellene, mert idiómánk ugyan változatlanul magyar még, szellemében-éthoszában roncsoltan bár s folyvást tovább roncsolódva, de a liszti szövegeknek csupán elenyészően kis hányadát fordították le nyelvünkre, és változatos cenzori szempontokat érvényesítő szemelvényes kiadásokban bocsátották közre (Lisztnek a zenélés isteni adománya előtt tisztelgő nagylélegzetű esszéje, a sokszor el- és kiátkozott *A CZIGÁNYOKRÓL ÉS A CZIGÁNY ZENÉRŐL MAGYARORSZÁGON*, 1861-ben jelent meg Heckenast Gusztávnál, aztán – több emberöltőnyi kussolás után – ugyanennek a meg lehetőségen berozsdásodott fordításnak a hasonmás kiadása 2004-ben, a Magyar Roma Történeti Könyvtár második köteteként); alig érthető az a honunkban – *Liszt hazájában* – tapasztalható konok, százévesnél is ódonabb hallgatás, ami Liszt (egyik) kedvesének, gyermekei anyjának, Marie d'Agoult grófnének elsősorban kettejük kapcsolatáról szóló emlékiratait is övezte egészen 1999-ig, amikor a Palatinus Kiadó végre megjelentette a grófné memoárjait, „*a hangok nagy tanárjának*” az emlékezések közé ékelt, 1838–39-ben keletkezett noteszlapjaival együtt, melyekből kitetszik a későbbi Liszt abbé kacérkodása a szabadkőművességgel („*át kell jutnunk a túlsó partra*”; Lisztet 1841-ben fölvettek a frankfurti *Loge der Einheit* szabadkőműves páholyba, 1865-ben viszont pilisesre borotváltatta a feje búbját, és belépett Szent Ferenc harmadik rendjébe, Nietzsche emiatt is nevezte „*egyházatyának*” és „*szolgálaton kívüli pápának*”), valamint a gyönyörű és okos, nyugtalan és nyugtalanító, parázslóan frigid párizsi arisztokrátaóval („*hallábnyi hó – húszlábnyi tüzes láva fölött*”) szövődött viszonyának szükségszerű kudarcra (a fészekrakó tyúkanyó meg az egyre újabb karok kikötője felé vitorlázó „*ontológiai szoknyapecér*” radikális összeférhetetlensége; „*a francia felszín alatt még most is érezni magában a magyar parasztot*”, mondta szakításuk után a grófné: ő halálos sértésnek szánta, mi meg a hátunkat hájjal kenegető bókot hallunk ki belőle) – mindenekelőtt pedig, ahogy Wagner írta, az a „*magasztos rendkívüliség, amely mindent jellemez, ami Liszttel kapcsolatos*”, s amely ujjongó szavakra ihlette Vörösmarty Mihályt a Liszt Ferenchez írott ódája végén: „*hála égnek! Még van lelke Árpád nemzetének*”, jöllehet némely bírálói szerint, akik nem áttálnak belefingani a jubiláris akció s listbe, talán mert nem tudják megbocsátani Lisztnek sem a zsenialitását, sem a nagylelkűségét (s ezt kultúrkritikának, vagy ha megvan hozzá a kellő paranoiája, akár nemzetkritikának is fölfoghatja, aki akarja), a „*hírhedett zenész*” kompozíciói innen-onnan összeollózott, nagyképtű, dagályos, hatásvadász kutyulmányok csupán, harmadrangúnak is alig nevezhetők, valamirevaló zenei ötletet nagyítóval is alig lelmi bennük, nem érne bennünket észrevehető kár, ha egyik napról a másikra egy nagy tisztító tűzvészben mind egy szálíg megsemmisülnének...

A koppintók fejedelme

Mark Twain olyan népszerű Amerikában, hogy a Bibliát és Shakespeare-t is lekörözi, legalábbis egy tekintetben: ő a legtöbbször *idézett* szerző. Igéi csapatostul szállnak az észak-amerikai kontinens fölött; szárnyaik csattogása kivált alkonyattájt hallatszik erősen. A pojacák, széltolók, anarchisták és nonkomformisták internetes lexikonja, a CIKIPÉDIA

szerint az Egyesült Államokban a Mark Twain-idézetekkel való zsonglórkodás a legelterjedtebb nemzeti sport. A kongresszus kis híján törvénybe is iktatta ezt a nyilvánvaló szociológiai tényt, de aztán a baseball, a szex, a konzumidiotizmus és a harmadik világbeli országok bombázása több szavazatot kapott a képviselőktől.

Mark Twain sokszor idézett, szűrűn lopkodott és hamisított aranyköpéseit először a szamosújvári tömlőcseben volt szerencsém olvasni, ahová többszörös visszaesőként elkövetett notórius hazudozás miatt kalickáztak be („a hazugság az élet sója”, de az ember sokszor elsózza...). Más könyv nem is volt a börtönkönyvtárban, hanem azért nem volt az rossz könyvtár, ha figyelembe vesszük, hogy Jane Austen művei sem voltak meg benne, márpedig, mint Mark Twaintől is tudjuk, már ez az egy hiány tűrhetővé teszi akár azt a könyvtárat is, amelyben egyébként egyetlen szál könyv sincs.

Rózsa Sándornak, a betyárok királyának voltam a zárkatársa. Akkorra megtiszteltetés volt ez, hogy főbenjáró bűnököt is elkövettem volna, csak hogy részesülhessek ebben a mennyei kiváltságban. Sándor bácsi kötőtűi alól sorra gombolyodtak elő a jó meleg kapcák és fuszeklik. Eközben komótosan gyarapította a lőkötésre és a vonatrablásra vonatkozó ismereteimet, én meg fölolvastam neki Mark Twain legzamatosabb mondatait. Egyik-másik kegyetlenül tetszett neki, újra meg újra fölolvastatta magának, és sokáig elcsemsegett rajtuk: – Nem mindönki lehet optimista, de mindönki lehet bigámista... No, ez el van tanálva! Nem nyomatlan embőr, aki így tuggya cifrázni.

Jó pár évvel később (sok-sok elköött lóval és kirabolt vonattal a hátam mögött), nem is sejtve, hogy koppintok, elcsakliztam Mark Twain egy remekbe szabott mondását, és saját leleményemként sütöttem el. Csak mostanában jöttem rá, honnét merítettem a szóban forgó aforizmat. („Az ember teremtése finom és eredeti ötlet, de a birkát is hozzátenni: fölösleges szószaporítás.”) Hétprobás koppintgató létemre is szégyeltem magam, nem nagyon, csak egy szikrányit. Sándor bácsinak ilyen alkalmakkor – vagyis ha csorbát szenvedett a becsület – megrezzent a szemöldöke, és csöndesen annyit mondott csak: – Nono.

Nem hagy nyugton a lelkiismeret: az a nóta vége, hogy kirepülök Amerikába, és a Mississippi menti Hannibalban megkeresem Mark Twaint. Mark Twain ugyanis *él*; a haláláról szóló hírek erősen túloznak. Betelepedünk a *Huck's Hell* csehóba, és skót whiskyt kortyolgatva tereferélünk mindenféléről. Arról például, hogy Mark Twain 1693. október 31-én, hétfőn született, de ma sem több tizenkilenc évesnél, én viszont 1976. április 31-én, a keddről vasárnapra virradó reggelen láttam meg a napvilágot, és száznyolcvan éves vagyok. Marknak egyébként volt egy ikertestvére is, Bill. Egyikük még egészen kicsi korában belefutott a fürdőkádba. Ikretet persze nem könnyű megkülönböztetni; mindenki azt hitte, hogy Bill halt meg, el is temették szegényt, pedig hát igazából ő, Mark futott bele a kádba... Ezekon a dolgokon egyikünk sem csodálkozik, az ilyesmi csak azokat hökkenti meg, akik nem tudják, hány hét a világ.

Szót kerítünk az irodalom útonállóira is. Bevallom neki, hogy egyszer tőle is oroztam egy szellemes mondást. – Most már tudom, honnan loptam, csak azt nem tudom, ön kitől lopta, mester.

A mester szivarra gyűjt, olyan sármosan, ahogy talán csak az arkangyalok meg a delfinek tudnának szivarra gyűjtani, és azt feleli:

– Arra bizony már nem emlékszem. Csak annyit tudok, hogy loptam valahonnét. Soha életemben nem került ki a tollam alól semmi eredeti, és nem is találkoztam senkivel, aki eredetét alkotott volna. Gondolom, ezzel a kolléga úr is így van.

– De még mennyire! Mindnyájan „hozott anyagból” dolgozunk, lopott alanyokból és rablott állítmányokból csirizeljük egybe a mondatainkat. Van író, aki még a névelőit

is másoktól lopkodja; valahányszor leírja, hogy „A”, mindig eszébe jut a LÉGY JÓ MINDHALÁLIG, melyet mesteri módon ezzel a szóval indított a Móricz kolléga...

– Visszhangok vagyunk csupán. Nincs saját gondolatunk, saját véleményünk: trágya-dombok vagyunk, romlott testi és lelki örökségből összehordva.

A szomszéd asztalnál Nietzsche társaságában söröző Goethe átkurjant hozzánk: – Irodalmi eredetiség? Ugyan, uraim, neveléses! Mintha egy jól táplált emberen számon kérnék a krumplit, babot és káposztát, meg az ökröket, birkákat és disznókat, amelyeket életében megevett, s amelyeknek a testi erejét köszönheti. Én igen sokat köszönhetek a görögöknek és a franciáknak, és rengeteggel tartozom Shakespeare-nek, Madáchnak és Joyce-nak. De ezzel még nem tártam föl műveltségem összes forrását; folytathatnám a végtelenségig, de erre semmi szükség. Az a fontos, hogy az embernek lelke legyen, amely szereti az igazat, és befogadja, ahol csak rátalál.

– Joyce ULYSSES-e a totálkáros irodalmiasság tébolyult ámokfutása – dűnyögi Mark Twain.

Ekkor a sörhabos bajszú Nietzsche is megszólal: – Ebben a *dilettantissimo* és *epigonissimo* korban az eredetiség ázsiója a művészetben a nullánál is alacsonyabb. A klasszikus értelemben vett művészetnek befellegzett. Minden csak idézet; a lopás és a hazudozás kultúrájában élünk. Kötelező epigonnak, vaknak, hülyének, „politikailag korrektnek” lenni, kötelező a csöcseléknak hízelegni, tilos meglátni és megnevezni, ami ott hever a szemünk előtt. Aki mégis próbálná megnevezni, ami ott hever ugyan a szemünk előtt, de nem látjuk, mert nincs rá szavunk, arra azonnal lecsap a gondolatrendőrség. Az eredetiség főbenjáró bűnnek számít.

Mark Twain rábólint: – Mélyenszántó és igaz, akárkitől idézte is uraságod...

– Duguljatok már el, firkászok, nagyon unlak benneteket! – förmed ránk Lucifer (ő a csapos). – Veletek, írókkal az a baj, hogy azt hiszitek, ti vagytok a legmenőbbek a pokolban, pedig csak ti vagytok a legtöbbben...

Az önimádat torreádora

Írnek születni talán még annál is rázósabb és kacifántosabb ügy, mint magyarként csöppenni bele a világba. Fonák kiváltság, bődületes móka, huncut csapás – és életfogytiglani alkalom Guinnesszel locsolgatott trécselésekre, az angolok szapulására, persze ízes angolsággal, mert ellenségei nyelvében él a nemzet... Istencsapásának azonban nem nevezhetjük, mert ahogy az írek mondják, Isten semmilyen közösséget sem vállal Írországgal, teremtéséhez nincs köze, az írek szigete „csak úgy kipottyant az égből”.

Oscar Wilde-ot, „Vad Oszkárt” az a kiváltságos csapás érte, hogy újarisztokrata ír családból – lovaggá ütött orvos apa és népszerű író nő anyja gyermekeként – 1854-ben Dublinban született; 1900-ban halt meg Párizsban. Ahogy írta magáról: írnek született, hajlamai szerint francia volt, és az angolok arra ítélték, hogy Shakespeare nyelvét beszélje. Szülei a nevek egész füzérért aggatták a kis Oszkárta, akiből a XIX. század végi viktoriánus Anglia híres-hírhedt különce, *dandyje*, *l'art pour l'art* esztétája, költője, színmű-, tanulmány-, regény- és meseírója, főként pedig botrányhőse lett. „1897 márciusának első napjaiban tagadhatatlanul ő volt az angol irodalom egyik vezéralakja”, írta róla egy rosszmájú kritikusa, fittyet hányva a mester szentenciájára, miszerint „a kritikus legfőbb kötelessége, hogy mindig és mindenről fogja be a száját”.

– Eleinte Oscar Fingal O’Flahertie Wills Wilde volt a nevem – mesélte nemegyszer. – Kettő kivételével mind az öt nevet kidobtam a homokszákból. Hamarosan még egy névtől megszabadulok, utána már csak úgy fognak emlegetni az emberek: „a Wilde” („a Vad”) vagy „az Oszkár”. – És igaza lett: Shakespeare-t leszámítva ma „a Vad” a legnépszerűbb angol szerző szerte a világon. Ahogy remélte is, holtában sok-sok új baráttra tett szert. Szellemét sűrűn megidézik, szellemességei a legváratlanabb helyeken és alkalmakkor kísértének, az angol nyelvkönyvekben a makulátlan angolság gyöngyszemeiként szerepelnek a meséi. Mestere volt az ékesszólásnak, és minden elképzelhető témáról tudott valami metszően szellemeset, olykor mélyenszántóan okosat vagy legalábbis valami elképesztőt mondani. *„Mi, írek a ragyogó kudarcok népe vagyunk, de a görögök óta mi vagyunk a legjobb társalgók.”*

Egész életében csillapíthatatlanul szomjúhozta mások figyelmét. Egy ízben azt mondta egy oxfordi diáktársának: – Így vagy úgy híres leszek, vagy ha nem híres, hát hírhedt. – Wilde a kamaszos önimádat torreadora, a narcizmus matadorja volt. Életének és műveinek az volt a lényege, hogy *színre vitte Oscar Wilde-ot: „Hé, emberek, én vagyok Oscar Wilde!”* Mindennél jobban szerette volna, hogy komolyan vegyék, és mindent megtett, hogy ne vegyék komolyan. Lángelméjét az életébe (no meg a tündöklő sziporkáiba) fektette, műveibe „csak a tehetségét”. George Bernard Shaw azt mondta róla, hogy *„ő volt korának legjobb társalgója – vagy talán minden idők legjobb társalgója”*. Párbeszédbe elegyedni vele olyan volt, mint Cyrano de Bergerackal párbajozni vagy Papp Lacival bunyózni.

Kendőzetlenül, szinte hivalkodva vitte nyilvánosság elé fiatal fiúk iránti „szexuális elfogultságát”, emiatt – „bűnös illetlenség” vádjával – perbe fogták, és két év kényszermunkára ítélték: kócot kellett tépnie foszlott hajókötelekből. „Nemi irányultsága” ma aligha számítana véteknek, legföljebb az, hogy társadalmi helyzetével visszaélve kényserített fiatal fiúkat „szexuális szolgáltatásokra”.

A börtön sokat ártott az egészségének, anyagilag is tönkrement bele, felnőttébbé azonban nem tette, már csak azért sem, mert Oscar eszménye az örök fiatalság volt: *„Éretlennek lenni annyi, mint tökéletesnek lenni.”* Esze ágában sem volt „megjavulni”. *„A hazafi, akit börtönbe vetnek, mert szereti hazáját, bizony szereti a hazáját, és a költő, akit börtönbe vetnek, mert a fiúkat szereti, bizony szereti a fiúkat. Megváltoztatnom az életemet azt jelentette volna, hogy elismerem: az égi szerelem nemtelen. De én nemesnek tartom, nemesebbnek a szerelem egyéb formáinál.”*

Kiszabadulása után három és fél évig élt még, kiátkozottan, álnéven, önkéntes emigrációba vonulva, meglehetősen nyomorúságban. Nyugat-Európában téblábolt, egyszer Magyarországra is el akart utazni, *„de nem találta meg a térképen”* (azt hitte, valahol Nyasszaföld és Patagónia között leledzik). Zarándokútja végén Párizsban kötött ki. Az előkelő angol szalonok egykori hőse kávéházakban védte az abszintet, régi barátaitól és új ismerőseitől tarhálva egy-két frankot. Volt annyira ír, hogy élete végén katolizáljon. De azért utolsó pillanatáig megmaradt polgárpukkasztó fenegyereknek, aki a halálos ágyán is pezsgőt kortyolgat.

Minden idők egyik legszellemesebb emberéhez, a csípős ír humor géniuszához, aki alig nyitotta ki úgy a száját, hogy ne jött volna ki rajta valami pompás élc, nagyon is illett, hogy egy halhatatlan sziporkával távozzon az élők sorából. A legenda szerint így is történt.

„A Vad” utolsó szavai többféle változatban maradtak ránk. Néhányan úgy tudják, hogy miközben az ötödrangú párizsi hotelszobában azon marakodtak körülötte a

hitelezői, hogy kinek mennyivel tartozik, Oscar kinyilatkoztatta: – Akárcsak éltemben, holtomban is tovább nyújtózkodom, mint ameddig a takaróm ér. – Ezt csakugyan mondta, de napokkal a halála előtt. Mások másként tudják: – Ez a tapéta a halálom. Vagy a tapéta, vagy én: egyikünknek mennie kell – szólt a kényes ízlésű világhi, és távozott az örökkévalóságba.

Robert Ross, Oscar jó barátja végig ott volt a haldokló mellett. Az ő tanúságtétele szerint Wilde néhány órán keresztül öntudatlan kábultságban feküdt. Egyszer csak megmozdult, fölemelte a fejét, és körülnézett. – Átok reá, aki idézi a mondásaimat, vagy esszét mer írni rólam! – mormogta, aztán hátrahanyatlott, és kiszenedett.

Karinthy és Beckett

Ketten ülnek a szögesdróttal bekerített parkban. Karinthy hanyagul hátradől nádszékekében, és egykedvűen szivarozik.

– Az egész világegyetemnek dögszaga van. Maga is bűzlik – mondja Beckett. – Milyen hónapban vagyunk?

– Ma csütörtök van. A Büdösség Világnapja – feleli Karinthy, aztán szimatolni kezd. – Itt valami lekozmasodott. A mindenségit, most veszem észre, hogy *én égek*. Belobbant a lángelmém.

– El ne hamvadjon itt nekem! Egyébként pedig szarok a világegyetemre. A mindenség teremtésekor Isten jócskán túlbecsülte a képességeit.

– A világegyetem még csak hagyján, hanem az ember... Csapnivaló kontármunka! Nem csoda, hogy soha nem jön el a maga híres Godot-ja. Nem mer a szemünk elé kerülni, mert neki kéne elvinnie a balhét az egész elbaltázott teremtésért.

– Ideje volna fölrobbantani az univerzumot. Találjon ki valami jobbat! – unszolja Beckett.

Karinthy bólint, aztán megkérdezi:

– Jobb micsodát?

– Valami trükkös végjátékot.

– Fáj a lábam, hihetetlen. Nemsokára gondolkozni sem tudok.

– Nem is érdemes.

– Mit szólna egy parti kverenteszhez?

– Mindig azzal a kverentesszel jön! Mást nem tud? Én már föladtam minden reményt – dűnyögi Beckett. – Legszívesebben szabotálnám a magával való együttműködést. De nem bánom, játszunk, legalább nem kell hallgatnom, amint hallgatok.

Karinthy elővesz egy doboz gyufát, és egyenlően elosztja a szálakat. Minden ötödiknek letöri a fejét. Négyet oldalt helyez, a többit átnyújtja Beckettnek.

– Elemelem – mondja Beckett, és leemel tizenkettőt. A többi megy a talonba. – Mennyit számítunk egy poénra?

– Négy és felet.

– Seggmagasságban dobunk, jó?

Karinthy a maradék ötöt bent hagyja adunak. „Nálam van huszonkét gyufa, az harmincöt, hozzászámítva egy adut meg két világháborút, az negyvenegy pont.”

– Dobjon!

Beckett négy gyufát tesz Karinthy elé, keresztbe.

Itt nincs mit gondolkodni, minden kezdő tudja, hogy ilyenkor bőfögni kell, meg három, az kilenc. Karinthy két gyufát derékban kettétör, bőfög, és leteszi a négy mellé.

– Fabricikli.

Beckett egy pillanatig gondolkodik, aztán rájön, mivel kell válaszolnia.

– Molyfingkontra.

Ötöt tesz le, és fölír egy felet.

A helyzet most kritikusknak látszik. Mert ha erre Karinthy sakkal felel, és lóugrásban leüti a széket, akkor Beckett megint kontrázhat, és Karinthy vezérének befellegzett.

– Tessék.

Karinthy négygel beljebbez. Most a hadállás körülbelül egyenlőnek látszik. Beckett sokáig gondolkozik. Végül is miben reménykedhet? Hogy a tengerben és a folyókban ismét lesznek halak?

Aztán felötlik benne az egyedüli megoldás.

– Berosálok.

Lenyeli a nála levő gyufákat, egyiknek kiköpi a fejét.

– Na, hányat nyeltem? – kérdezi Beckett.

– Snóbli! – vágja rá a másik.

Karinthy vagyona veszélyben, mert ha négygel bent marad, meg egy vörösmacska, az negyven pont veszteség. Csak hatezer sliccgomb van nála: nem valószínű, hogy a königsbergi kártyakódex engedélyezte huszonnégy órán belül meg tudná szerezni a hiányzó tízezret.

– Egy Karinthy nem hagy magával kibabrálni... Így irtok én! – harsogja diadalmasan, és leüt egy parasztot.

– Így, írek, ni! – kiáltja Beckett, és nyomban visszarúgja a labdát. Most egy ideig az írek kapuja előtt folyik a játék. A mérkőzés első perceiben 0:0-ra vezetnek a magyarok. A piros-fehér-zöldek ugyancsak megszorongatják az ír kapust, egymás után nyolcvankét gólt rúgnak be neki, de sajnos olyan gyorsan, hogy nem lehet szemmel követni. A bíró annyira elkábul, hogy futás közben elalszik, és azt álmodja, hogy az írek tíz gólt lőttek a magyar kapuba. Hirtelen fölébred, és mind a tíz gólt megadja. Egy ír csatár lenyeli a labdát, besétál a magyar kapuba, és ott hirtelen kihányja: a bíró ezt is gólnak ítéli meg. A FIK (Falábú Írek Klubja) győzelme biztosnak látszik; féldőben már 13:1-re vezetnek.

– Tudja, hogy én nagypénteken születtem? Ha minden külső érzékelés, állati, emberi, isteni, megszűnik, az önérzékelés továbbra is megmarad. Megette a fene! A „keresztény” ugyanazt jelenti, mint a „kretén”, a „káosz” és a „krach” – mondja Beckett.

– Hajrá, magyarok! – Karinthy a nyolcasra tesz.

Piros jön ki, Beckett mindent besöpör. Üsse kő, több is veszett Mohácsnál.

Karinthy elvisz három ütést: az hat pont – és csendes ultimó. Most nyeresre áll. Gyakorlat teszi a pancsert. Csak az a kérdés, bízhat-e Törökmézben. Az esély hús az egyhez, de Sárgarigó nem áll rajthoz, fuss vagy fizess. Nem rossz tipp, de mégiscsak papírforma.

– Így, ahogy vagytok! Éljen Törökméz!

– Nyertes nincs, a vesztesnek kampec – mondja Beckett. – Adok búzadarát, másfél kilót, elviszi a kedvesének, főzet vele egy fazék tejbepapit, hogy legyen mit enni a halotti toromon. Bemondom a terített durchbetlit.

Karinthy rázendít:

*„Kis madárka, kedvesemhez
röpülj gyorsan a ligetbe,
súgd meg neki, hogy a világ
büdös, mint a koldus segge.”*

– Mindig is az volt a kívánságom, hogy a tetememet égessek el, ami megmarad belőle, azt tegyék papírzacskóba, és szállítsák a dublini Abbey Színházba, mégpedig oda, ahol életem legboldogabb óráit töltöttem: az illemhelyre a bal oldali zsöllyékhez vivő lejárati végén, hamvaimra ott húzzák rá a vécéöblítőt, lehetőleg valamelyik darabom előadása közben, és mindez a legkisebb ceremónia vagy gyászkörítés nélkül történjék – mondja Beckett.

– Hányszor akar maga meghalni?

– Meghalni nem lehet elégszer. Az életet elfelejteni, rögtön fölítatni, ahogy elszívárog... – mormogja Beckett.

– Igaza is van: az ember akkor a legboldogabb, ha meghalt. Haljon csak meg nyugodtan, a többit bízva rám!

– Akkor talán...

– Menjünk? – kérdezi Karinthy.

– Menjünk – feleli Beckett. – Kellene egy stukker... vagy egy jó erős kötél. Vagy egy neutronbomba.

Nem mozdulnak, míg meg nem jelenik marcona őrangyaluk, és vissza nem kíséri őket gumiszobájukba a Mennyei Diliházban, ahol az örökkévalóság végezetéig őrzik és ápolják az irodalom halhatatlanjait.

Gadamer

Hol voltam, hol nem voltam, míg egyszer Iowába, a coralville-i víztározó partjára nem sodort a végzet. Végighallgattam a gyönyörű, bár a guszthusomnál kissé dundibb indiai filológusnő keserű kifakadását pasatermészetű férjéről meg az indiai kasztrendszeréről, aztán az ő megejtően készséges közreműködésével elkezdtem kihántani a teste köré csavart, színpompás redőkebe szedett, legalább öt méter hosszú kelméből. Atyámfiái, ha jót akartok, és részesülni szeretnétek a női test kihántásának egzotikus gyönyörűségéből, kérleljétek meg kedveseteket, hogy burkolózzon szőnyegbe, sötétítő függönybe vagy ágyterítőbe!

A filológusnő mahagóniszínű ajkán egyszer csak ilyen szavak fakadtak: – Gadamer azt mondja...

Teringettél! Riadtan pillogtam szanaszét: ki az a „gadamer”, aki a lehető legalkalmatlanabb pillanatban mer itten pofázni? Netán valami indiai istenség, a víztározók partján való szerelmeskedés istene, s Madhú azért idézte meg a szellemét, hogy neki ajánlja föl áldozatul, ami kettőnk közt történni készül?

– ...hogy a filozófia az ember kitüntetett, eseményszerűen megütköztető tapasztalata, amiben, bármit állít is a modernség, nincs előrelépés, hanem csak részesülés – fejezte be izzó szénszemű társnóm a citátumot.

Madhú az Iowai Egyetemen, ahol jómagam „rezidens íróként” ödöngtem, a „tudni nem érdemes dolgok tudományát” szedegette magába.

– Ki az a „gadamer”? – kérdeztem Madhú köldökétől, mert vetkőztetése közben a duzzadó testdomborzat *háj*-wayének e lélegzetelállító helyrajzi pontjánál időztem éppen.

– Gadamer, az egy filozófus – felelte Madhú gyöngéden, de csipetnyit kioktatón, s közben, mintegy nyomatékul, megcsörrent a karkötője.

– Olyan, mint a Lacan meg a Deleuze, vagy mint a Foucault meg a Derrida?

– Inkább mint a Husserl vagy a Heidegger, merthogy német az istenadta. Hans-Georg Gadamer a teljes neve.

– Innye! – mondtam elkeskenyedve. Itt a világvége, ha már ebben a tündöklő indiai hercegnőben is elfojtja az érzékiséget az idézetekkel kitömött kultúrkrétén.

Meg is ette a fene az egészet!

Madhú visszatekergőzött szárijába, eligazgatta a haját, ellenőrizte, hogy nem törlődött-e le homlokáról a férjes asszonyok rőt szantálfestékekkel odapingált, parányi puncihoz hasonlatos jele, majd – mintha „mi sem történt volna” – megkérdezte: tudom-e, hogy az Egyesült Államokban indián rezervátumok területére van telepítve a legtöbb nukleáris hulladéklerakó? Futólag utalt a Gödel-tételre, mely szerint „*axiomatikusan megfogalmazott zárt logikai rendszerekben mindig megfogalmazható olyan állítás, amit nem lehet sem bizonyítani, sem cáfolni*”, aztán hipp-hopp, Gandhit idézte, aki édestestvéreinek nevezte a muszlimokat, majd orromra kötötte, hogy az ártó démonok, a sötétség szellemei ihlette rockzene zajsivatagában nemzedékek süketülnek meg és hülyülnek el.

Egy mongol kán leereszkedő nyájasságával hallgattam a kábító szózuhatagot. – Én olyan mesésen gazdag nációból származom, amelynek több mint kétszázezer népdala ismeretes – nyilatkoztattam ki. Madhú elhallgatott, és egy iciripiciri diktafont kapott elő a szárija csücskéből, hogy a pjeicsdi disszertációjára készülődvén (kirándulásunknak voltaképp ez volt az ürügye) kivallasson: milyen metaforákban dekonstruálódott bennem az anyamelltől való elválasztás traumája?

Azóta, ha meghallom azt a szót, hogy „gadamer”, rögvest lekonyulok. Mindenünnét, ahol gadamereznek, olajra is lépek haladéktalanul. Nincsenek ínyemre a papír fehérsége és a képernyő üressége ellen nagyképű rizsázással hadat viselő gadamerezők. Viszolygok a bölcsészkarok passzírozta szellemi végterméktől, attól a füstötlen kolbásztól, amely tele van néhány manapság kanonizált divatfilozófus nyers eszmevagdálékával, lábjegyzettel, utalással, keresztutalással: Foucault-pörccel, Lacan-körömmel, Derrida-morzsalékkal, Deleuze-köppettel. Ha jól emlékszem, a „Kádár-kolbász” – a gumibot – is az akkortájt kötelező posztmodern elmészek citátumaival volt kitömve. (Akkoriban Marx, Engels meg Lenin volt a *gadamer*.) Éva lányom nagyapja, a majsai kovácmester jut róluk eszembe, akiből nem hiányzik némi történetfilozófiai jártasság sem, hiszen lehúzott egy jó ötöst a gulágon (ér annyit, mint öt bölcsészdoktorátus). A gumibotot ő csak így emlegeti: – No, erre előkapták a tovarisok a *markszisztát*...

Holmi jöttment okostojásnak, aki a gadamerezés gyalázatosságával fertelmeskedik, semmi esélye, hogy agyszüleményeire időt szenteljek: nem cumizom meg a gagyi rizsáját. Akkor már inkább, persze csak ha nagyon muszáj, ha minden kötél szakad, jöjjön maga Hans-Georg Gadamer, mert ő legalább nem *idézi* se lábjegyzetben, se egyéb módon önmagát, hiszen ő A GADAMER személyesen, az igazi, a hamisítatlan, a non plusz ultra, tetőtől talpig és alfától ómegáig, és ez mindenképp becsületére válik.

Hogy kibökjem végre, mi bajom a citatológia szemfényvesztőivel, akik nyakra-főre előkapdossák a filológiai gadamert: olyan sokszoros közvetítettség és kényszeres „agyon-

legitimáltság” terheli meg a mondókájukat, hogy – bármily lármásan csattogtatják is a bolti fogsorukat – képtelenek meggyőzni róla, hogy *tudják*, aminek a tudását színlelik, vagy hogy egyáltalán *tudnak* bármiről bármit. Dörzsölt, körmönfont fecsejjel leplezik a bölcsesség, a tapasztalt belső tudás hiányát. („*A mondható tao nem az örök tao, a megnevezhető név nem az örök név.*”)

Nem mintha jómagam – egy rossz lelkiismeretű, posztmodern alibikultúra statisztája – nem szakasztott ugyanezt művelném: körmönfontan fecsegek, dörzsölten zsonglörködöm a saját gadamereimmel.

Mert nemcsak a léggömbhámozó citatológusoknak, hanem minden embernek megvan a maga gadamere, amit időnként előránt, és sercint, suhint, villant, zenget, csördít vagy durrant vele egy jó nagyot, s ettől néhány pillanatra csend, nyugalom és békesség támad körülötte, és eliszkolnak mellőle az ártó démonok, a sötétség szellemei. A bármikor előkapható gadamer segítségével nélkül nehéz volna szembenézni a létezés csapdáival. Az őskor hajnala óta ez a világ sora, ebben nincs előrelépés, csak részesülés.

Egy szó, mint száz: ha „gáz van”, legjobban, ha mindenki bátran előkapja a maga gadamerét.

Az üvöltő filozófus

A Luxembourg-kertben fölkelt székéről egy torzonborz hajú, már idősebb férfi, és elindult az Odéon utca felé. Emberfölkötti jóakaratot és megértést árasztott a háta. Fejében magyar szavak kísértettek: „*Kívánságom: vesszen ki a világ, s e földi nép a legvégső fajig.*” A férfi egy román ortodox papnak volt a fia, de évtizedek óta Párizsban élt, és franciául írt. A fejében kísértő szavak Vörösmarty Mihálytól származtak, akinek műveit Erdély szülőtteként nyilván eredetiben is olvasta, jóllehet gyerekkorának rettegett mumusai a magyarok, kivált a magyar csendőrök voltak. Mihelyt megpillantotta őket, nyomban vakrémület szállta meg, és iszkolt, amerre látott. Szemében a magyar csendőr testesítette meg az ellenséget, a gyűlöletes *idegent*. Miatta irtózott „*igazi magyar szenvedélyességgel minden magyartól*”. „*Az egykori monarchia kisebbségei tanúsíthatják, hogy a magyarok pártatlan hozzáértéssel zsarnokoskodtak*” – írta A TÁRSADALOM KÉT FAJTÁJÁRÓL című irodalmi levezetésben. Felnőtt fejjel aztán azon kapta magát, hogy egyre kevésbé gyűlöli egykori urait. Bár a magyarokat továbbra is a világ legnagyobbképp, legelbizakodottabb nációjának tartotta, nem tudott ellenállni nyelvük rettentő erejének, „*a haláltusa kívánalmaihoz annyira álló szavaiknak*”, s így írt: „*magyarul kellene meghalnunk – vagy pedig lemondanunk a meghalásról*”. Gyakran érzett kísértést, hogy „*családfáját meghamisítva, ősoket cseréljen*”, és „*testestül-lelkestül turáni legyen, törvényes örököse a sztyeppéknek*”. Párizsban órákon át magyar dalokat dúdolt magában, vagy magyar cigányzenét hallgatott: „*Lelkemben románnak és magyarnak érzem magam, magyarnak talán inkább, mint románnak.*”

Jó másfél évtizeddel ezelőtt, miközben a Luxembourg-kert egyik padján ücsörögtem egy nyári délután, így randevűzött bennem E. M. Cioran és Vörösmarty Mihály. Cioran kedvéért tanultam meg franciául; jószerivel azt is neki köszönhetem, hogy elvetődtem Párizsba. A *Libération* nevű francia napilapban lehetett olvasni arról a párizsi hajléktalanról, aki egy közkönyvtárban Nietzsche és Cioran olvasásával töltötte napjait, és szakadatlanul azon morfondírozott, voltaképp miért is jött a világra. A Cioran gondolataival való tartós együttélés közben – vezekléses részvétre ébredve a románság sorsa iránt – magam is ontológiai hajléktalanná ütődtem.

„Élettől rothadó emberekkel körülvéve”, Cioran már fiatalon kijárta az öngyilkosság iskoláit: Heinrich von Kleist, Karoline von Günderode, Gérard de Nerval, Otto Weininger voltak az eszményképei. „Az öngyilkoságon kívül nincs üdvösség.”

Jób és Chamfort tanítványa, Paul Celan, Samuel Beckett, Mircea Eliade és Eugène Ionesco baj- és sorstársa, az anyanyelvnek és a szülőföldnek radikálisan hátat fordító, a francia nyelvbe emigráló, ontológiai száműzetésben élő Cioran szerint „Önmagát becsülő embernek nincs hazája. A haza: kullancs. ...Nem tartozom a világhoz, hogyan is tartozhatnék egy hazához?”

Egy naplójegyzetében Adyt idézi, aki arról beszélt, hogy magyarnak lenni átok. „Persze, de mi ez ahhoz képest, hogy az ember román? Magyarország van, vagy volt; Románia nem volt és nincs. És csak annyit mondhatok róla: balsors, hogy az ember román.” A balsors, írja Cioran, passzív állapot, „amit az ember csak elvisel, míg az átkozottságban benne rejlik a fordított kiválasztottság, vagyis a nagyság gondolata, amely idegen a balsorstól”.

Bár a szülei csak románul és magyarul tudtak, meg egy kicsit németül, ám franciául szemernyivel sem többet a *bonjournal* meg a *mercinél*, öbelőle mégis klasszikusan kristálytisza stílusú francia aforista lett. Oláh akcentusától azonban, mint maga is megvallja, soha nem tudott megszabadulni. Nem tudván úgy szólalkozni, mint a bennszülöttek, dühödt becsvágyában legalább *irmi* úgy akart, ahogy ők, sőt *jobban is*, mint ők.

Cioran, akárcsak Diogenész, a „*menyei kutya*”, *üvöltő filozófus* volt. „*Gondolataim ugatnak: nem magyaráznak, hanem kirobannak.*” A kétségbeesés jegesen fénylő ormaira, ahol az ő művei fogantak, magyar írástudó vajmi ritkán mer fölkapaszkodni: a Lucifer alakjában megszólaló Madách, AZ APOSTOL Petőfije, az elhallgatásba és tébolyba visszahőkölő Vörösmarty, az „*ezért a népért úgyis mindegy*” Adyja, a bravúrosan reményvesztett Krasznahorkai.

Az életben maradvá öngyilkossá levés rettenthetetlen analitikusát, a lét elemésztődésének haditudósítóját, a létezés hátulütői elől heroizmusba menekülő „*posztforradalmár*” bölcselőt tiszteletbeli magyarrá, „*fordított kiválasztottá*” fogadtam. Nem nélkülözhetem az ő zaklató szellemét; napkeletkor, napszállatkor Cioran a gyóntatóatyám. Ha zárándoktarisznyám teljesen kiürül egyszer, néhány cioranizma örökre velem marad azután is, például ez: „*A teremtés volt az első szabotázscelemekény.*” Ebből holtig tartó vigaszt méríthetek – akár az üdvösség reményét is.

Cioran apokaliptikus érzékenységekben és síron túli humorban fogant aforizmái időálló, nagybecsű drágakövek. Mindenhova magunkkal vihetjük őket, hogy kapóra jöjjenek, ha lesújt ránk a végromlás.

„*Uram, add meg nekem a sosem imádkozás képességét. Óvj meg mindenféle bálványimádás esztelenségétől, és távoztasd tőlem a szeretet kísértését, ami örökre kiszolgáltatna neked. Terüljön el úr szívem s az ég között. Cseppet sem óhajtom, hogy sivatagaimat jelenléted népesítse be, fényed zsarnokoskodjék éjszakáimon, Szibériáim napod alatt olvadozzanak. Azt kívánom, ki magányosabb vagyok nálad, hogy kezem, mely tiszta, nem szennyes, mint a tiéd, soha ne formálja a földet, és ne avatkozzon a világ dolgaiba. Bárgyú mindenhatóságodtól csupán magányosságom és szenvedéseim tiszteletét kérem. Nem érdekel az üres fecsegésed, és félek az esztelenségtől, ami rá szeretne bírni, hogy mégis meghallgassam. Juttass nekem a teremtés előtti pillanatokba gyűlt mirákulumból: a békéből, amit nem tudtál elviselni, és ami arra ösztökélt, hogy rést üss a semmin, hogy megindíthasd benne az idő zsibvásárát, s ekképp a világegyetemre ítélj engem: a létezés megaláztatására és szégyenére.*”